

Miloš Đurić,
Istorija starih Grka do smrti
Aleksandra Makedonskog – u odabranim izvorima

(Periklova nadgrobna beseda, str. 142 - 147)

-preuzeto iz izdanja Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1983-

Veći deo onih koji su s ovog mesta već govorili hvale čoveka koji je ostalim zakonitim propisima dodao i ovu besedu: lepo je - kazali su - da se poginuli ratnici slave i rečima. Ali meni se čini da bi bilo dovoljno da se onima koji su svoje junaštvo pokazali delom isto tako delom odaju počasti, kakve je, kao što vidite, naša država priredila i ovde pri ovoj pogrebnoj svečanosti, i da ne bi trebalo da naša vera u vrline tolikih ljudi zavisi od pojedinoga besednika, koji je možda više ili manje obdaren besedničkom umetnošću. Jer teško je držati se prave mere u besedi pa da se sasvim veruje besednikovim rečima: slušalac kome je stvar poznata i koji je njoj naklonjen može lako pomisliti da je u besedi rečeno manje no što bi on želeo da se spomene i što sam zna; a kome je stvar nepoznata, on će, kad čuje ono što prevazilazi njegovo shvatanje, iz pakosti reći da je besednik mnogo štošta preterao u svojoj pohvali. Ljudi samo utoliko podnose hvaljenje drugih ukoliko misle da ono što su čuli i oni sami mogu učiniti; a što je preko toga, to u njih izaziva zavist i odmah potom neverovanje. Ali kad su odredili naši stari, treba da se i ja povodim po tom običaju i da se trudim da što više mogu odgovoriti želji i očekivanju svakog od vas.

Otpočecu sa našim **starima**, jer je pravo i dostojno u isti mah da se u ovakvoj prilici odaje pošta njihovoj uspomeni. U ovoj zemlji od iskona prebivahu ljudi jednog i istog soja, i oni nam je od kolena do kolena sačuvaše slobodnu sve do današnjeg dana. Svi oni zaslužuju pohvalu, a još više naši **očevi**; jer onome što su sami nasledili dodali su, ne bez napora, svu vlast koju mi danas imamo i ostavili je našem naraštaju. A tu moć smo mi koji smo sada u jeku svoje muževne snage još znatno podigli i svoju državu snabdeli svim, tako da joj ni za rat ni za mir ne treba tuđe pomoći. Ratna dela kojima je sve to jedno za drugim stečeno, ili kojima smo mi sami ili naši očevi hrabro odbili napade Persijanaca ili Helena preći ću mukom, neću da vam ih opširno iznosim, jer su vam poznata. Ali kakvim smo radom toliko uspeli, i kakvim smo političkim i moralnim načelima ovu državu učinili velikom, to želim da vam najpre pokažem i potom da pređem na pohvali ovih pokojnika, jer smatram da nije neumesno da se to spomene ovom prilikom, i da će za strance, biti od koristi da to saslušaju.

Mi imamo ustav koji nije građen ni po kakvu kalupu susednih naroda; naprotiv, mi služimo više drugima za obrazac nego što bismo se ugledali na druge. I kako državna uprava nije usredsređena u rukama maloga broja, nego u rukama većine, zove se naša vladavina **narodna vlada (demokratija)**. U privatnim poslovima vlada za sve ravnopravnost po zakonu, a što se tiče javnog života, svako se, prema tome kako se ko u čemu odlikuje, bira u državnu upravu, ne zato što je član nekog staleža, nego po svojoj

ličnoj zasluzi. Niko se ne isključuje iz državnih zvanja, pa ni zbog siromaštva, koje inače smeta ugledu, ako je samo vrstan da učini što dobro za državu. I kao što u javnim poslovima vlada u nas načelo slobode, isto tako i u svakodnevnom privatnom saobraćaju nema nikakva sumnjičenja, nema u nas nikakve srdžbe na svoga bližnjega ako on što do mile volje uziva; ne pokazujemo prema njemu nikakve oporine, koja, ako i ne donosi štetu, ipak vređa oko. Ali, ako tako među sobom u privatnom životu i živimo neusiljeno, opet se u javnom klonimo svake nezakonitosti, a to naročito onima koji su na korist ugnjetenima, i koji su, ako i nisu napisani, opet svakoga ko ih krši žigošu pred celim svetom.

S druge strane dajemo **duhu** obilata odmora od napora, jer smo ustanovili različite igre i svečanosti, a domaći život ukrasili lepim uredbama, tako da svakodnevno uživanje svega toga goni svaku sumornost. Osim toga, zbog veličine našega grada uvoze se u nj najrazličniji proizvodi iz celoga sveta, i to čini da su dobra stranih krajeva nama isto tako pristupačna i obična kao i plodovi naše vlastite zemlje.

Razlikujemo se dalje od svojih suparnika i u svom **vojničkom uređenju**. Grad naš stoji svakome otvoren, mi ne gonimo iz njega strance a u strahu da će oni tu nešto naučiti ili videti što bi trebalo da ostane skriveno i da će se otud koji od naših neprijatelja moći okoristiti. Mi se ne uzdamo toliko u kojekakve pripreme i ujdurme koliko u hrabrost koja se ogleda u našim sopstvenim delima. A što se tiče načina obrazovanja, dok se drugi već od mladosti čeliče u muževnosti napornim vežbanjem, mi, ako i živimo neusiljeno, ipak zato hrabro srćemo u opasnosti protiv jednako jakog neprijatelja. Dokaz je ovo: dok Lakademonjani ne ratuju na našu zemlju svojom sopstvenom snagom, nego udruženi sa svima svojim saveznicima, mi sami upadamo u tuđu zemlju i nad neprijateljem, koji se bori za svoje ognjište, gotovo uvek bez velike muke odnosimo pobeđu. S našom celokupnom silom nije se još nikad nijedan neprijatelj ogledao, jer se mi staramo i za mornaricu i u isti mah svoju suvozemnu vojsku šaljemo na različite strane. Pobiju li se neprijatelji ma gde s kojim odeljenjem naše vojske i potuku li samo šaku naših, odmah se hvališu da su sve razbili; budu li pak sami pobeđeni, trube da ih je savladala naša celokupna snaga. Nama je, razume se, već urođeno da više s nekim osećanjem bezbrižnosti nego li mučnim vežbanjem savladujemo opasnosti; na hrabrost nas ne primoravaju zakoni, nego se ona u nama sama od sebe rađa. Mi se od njih razlikujemo i u tome što se zbog nevolja koje nas čekaju ne mučimo već unapred, a kad nas one zadese, ne pokazujemo se manje srćani no oni koji sebe neprestano muče. U tome naš grad zaslužuje divljenje, pa još i u mnogom drugom čemu.

Mi **volimo lepo**, ali s pravom umerenošću, i volimo mudrost, ali bez razneženosti. Bogatstvo nam je više sredstvo za rad nego li za prazno hvalisanje; siromaštvo svoje priznavati nije ni za koga sramota, ali je sramotnije ne otimati se siromaštvu radom. Jedni i isti ljudi mogu u isti mah da vrše i svoje i javne poslove; a i drugi koji obrađuju zemlju i rade zanate nisu za to nesposobni da proniknu i u državne poslove. Mi jedini onoga koji ne želi da se meša u državne poslove ne zovemo prijateljem mira, nego čeljadetom od kojega nema koristi. Osim toga, mi sami rešavamo o svojim javnim stvarima, ili bar znamo da o njima sudimo kako teba, jer ne smatramo da reči škode delanju; naprotiv šteta nastaje ako pristupimo nužno poslu pre nego smo o tome raspravljanjem unapred

dovoljno obavešteni. Jer naša naročita vrlina kojom se odlikujemo od drugih sastoji se u tome što se u nas u svemu što hoćemo da preduzmemo s junačkim ustalštvom udružuje smotreno razmišljanje. Kod drugih, naprotiv, nepoznavanje opasnosti donosi drskost, a razmišljanje rađa oklevanje. Za najveće junake mogu se s pravom smatrati oni koji veoma dobro poznaju i strahote i prijatnosti, ali opet ne prezaju od opasnosti.

Pa i sto se **dobročinstva** tiče, razlikujemo se od mnogih i mnogih; ne primanjem, nego davanjem stičemo mi sebi prijatelje. A pouzdaniji je prijatelj onaj koji drugome dobro učini, jer postojanom dobronamernošću teži da u onoga koji je primio dobročinstvo podržava osećanje zahvalnosti; dužnik, naprotiv, više je ravnodušan, jer zna da vraćanjem dobročinstva neće steći zahvalnost, nego samo vratiti primljeno dobro. I tako mi bez ikakva straha činimo dobročinstva drugima, ne iz kakva sebična računa, nego s pouzdanjem u to što smo slobodni ljudi.

Grad naš u celini, jeste **rasadnik obrazovanosti vaskolikoj heladi**, i svaki pojedini od nas, kao što se meni čini, ume svima raznolikim poslovima da se prilagodi i sve da radi s najvećom ljupkošću i okretnošću. A da ovo nije samo razmetanje rećima, nego sušta istina što se ogleda u delima, dokazuje baš moć našega grada, koji smo mi podigli pomenutim svojim osobinama. Jer od svih sadašnjih gradova on jedini, u težnji da ogleda svoju snagu, prevazilazi ono što se o njemu dosad čulo; i on jedini ume da odnese pobeđu nad svojim neprijateljima, a da ovaj ne oseća nikakve ljutnje što je podlegao takvu protivniku, i nad svojim podanicima vlada tako da se oni ne mogu žaliti da slušaju nedostojne starešine. Krupnim znacima i nepobitnim dokazima mi smo zasvedočili razvitak svoje snage, da nam se divi sadašnjost, a diviće nam se i svi potonji vekovi, i ne treba nam ni pohvalnih pesama Homerovih ni koga drugog pesnika, čije će pesme, doduše, za neko vreme uveseljavati, ali će stvarnost docnije uzdrmati mišljenje o delima koje oni slave. Svojim pregalaštvom prokrčili smo sebi put na sva mora i u sve zemlje i svugde postavismo neprolazne spomenike kako svojih poraza tako i svojih pobeđa. Za takvu otadžbinu, eto, ovi ovde u junačkom boju poginuše a ne dadoše da im je ko otme, pa se s pravom i od preživelih očekuje da će i oni rado za nju podneti sve napore i opasnosti.

Što sam baš i opširnije govorio o našem gradu, činio sam to u jednu ruku zato da pokažem da se mi za sasvim nešto drugo borimo no oni u kojih nema tih odlika, a u drugu ruku da slavu naših junaka, kojima sad na grobu govorim, osvetlim nepobitnim dokazima. I tako sam ja gotovo rešio svoj zadatak. Jer naš grad, koji ja slavljah maločas, vrline ovih i njima sličnih detića učiniše velikim, a zacelo malo ima Helena gde bi beseda u jednakoj meri kao kod ovih mogla odgovoriti njihovim uzor-delima. Smrt ovih junaka, rekao bih, najočitije dokazuje njihovu muževnu hrabrost, bilo da su je hteli prvi put izneti na videlo ili je potvrditi. Jer pravo je da se i onima koji su inače lošiji uzima za dobro njihova hrabrost ogledana u ratu za otadžbinu: time što su svojim junaštvom zbrisali spomen o svojim manama oni su opštem dobru više koristili nego što su pojedincima naneli štetu. Među njima nema nijednoga koji bi se, ceneći više uživanja bogatstva, pokazao mekušac, ili se u nadi da će se osloboditi siromaštva i još obogatiti, klonio ispred opasnosti. Šta više, osveta neprijateljima bila im je draža, i kako su opasnost i smrt smatrali za najlepši pothvat, htedoše da se baš time svete neprijateljima i da teže za onim

dobrima. Neizvesnost uspeha poveriše nadi i, promatrajući svoj položaj, smatrahu da se moraju sami u se pouzdati. I kako su voleli boriti se i poginuti nego li se povlačenjem spasavati, sačuvaše se od svakog prekora potonjih vremena. Junački iziđoše na megdan i u kratkom presudnom trenutku, na vrhuncu svoje slave, a bez ikakve bojazni, promeniše svetom.

Takvi se pokazашe ovi junaci, dostojni svoje otadžbine. A što se tiče onih **koji su ostali u životu**, želeli bismo da budu više zaklonjeni od neprijatelja, ali i da postojano imaju na umu da protiv njih budu isto tako hrabri. Ali vrednost hrabrosti u borbi protiv neprijatelja, o čemu bih, kao što vi takođe znate, mogao nadugo zboriti, ne cenite samo po besedničkim rečima, nego na snagu svoju države treba da upirete svoje poglede, prateći je svaki dan u njenu delanju i istinski se za nju oduševljavajući. Pa ako vam se učini da je njena snaga velika, pomišljajte da su je takvom učinili pregaoci koji su znali svoje dužnosti i u svemu svom radu rukovoditi se čestitošću i poštenjem, i koji, kad im koje preduzeće i nije pošlo za rukom, ne smatrahu da državi za to mogu uskraćivati svoje vrline, već joj prinosahu najlepšu svoju miloštu.

I tako, žrtvujući svoj život u službi otadžbine sticali su oni svak posebice i besmrtnu slavu i najugledniji grob, istina ne onaj u kome počivaju njihove kosti, no onaj gde im slava u svakoj prilici gde se zbori ili tvori živi u večnoj uspomeni. Jer čuvenim ljudima grob je vaskolika zemlja, a uspomenu im ne javlja samo onaj natpis na stubovima u njihovoj rodnoj otadžbini: i u tuđoj zemlji živi nepisan spomenik, više u mislima ljudi nego li kao spoljašnje obeležje njihovih grobova. Na ove se, dakle, ugledajte i, znajući da je sreća u slobodi, a sloboda u hrabrosti, ne prezajte od ratnih opasnosti! Jer oni koji bedno žive i bez nade u bolju budućnost nemaju više razloga da gube glavu no oni koji se još u životu mogu bojati promene svoje sreće i koji, ako im se to togodi, mogu najviše da izgube. Ta ponosna čoveka jače boli nevolja koje on dopadne sa svoga kukavičluka nego li smrt koja ga sustigne u jedan mah, bez bola, a posle junačke borbe i usred zajedničkih nada.

I zato ću vas **roditelje** palih boraca, koliko god vas je ovde na okupu, manje da sažaljevam nego da tešim. Ta vi znate kako su oni odrasli posred nepogoda od svake ruke i da su srećni samo oni kojima, kao ovim pokojnicima, padne u deo tako slavna smrt, ili, kao vama, najplemenitija žalost, i kojima bi namenjeno da svoj vek srećno prožive i srećno završe. Dobro znam koliko je teško da vas o tome uverim, jer ćete se često sećati njih u sreći drugih, kojom ste se nekad i vi sami podnosili. Niko, razume se, ne žali za gubitkom onih blaga kojih nikad nije uživao, nego za onima na koja se navikao. Ali koji su u godinama da se mogu potomstvu nadati treba da su, ipak, jaka duha; jer mnogima će potonji porod učiniti da će preboleti one kojih više nema, a država će imati dvojaku korist, jer se tako ni stanovništvo ni javna bezbednost neće umaliti. Ta ne mogu državu podjednako dobro i korisno savetovati oni koji, nemaju od srca poroda kao drugi, ne učestvuju u jednakoj opasnosti. A vi kojima se život kloni svom zapadu smatrajte duži deo svoga veka u kome ste bili srećni kao dobitak i pomišljajte da on neće već dugo trajati, i slava ovih pokojnika neka bi bila melem vašem bolu, jer ljubav prema slavi jedina nikad ne stari, i u nemoćnoj starosti čoveka ne veseli, kako neki tvrde, sticanje bogatstva, nego lep glas koji on uživa.

A za vas ovde skupljenu **decu i braću** poginulih junaka vidim ja tešku borbu. Jer onoga koga više nema obično svak hvali: pokazali se vi ma kako hrabri, neće vas ipak jednako ceniti kao ove, nego će vas još uvek stavljati malo niže njih. Živi ne vole da gledaju suparnike, i samo onom što im ne stoji više na putu odaju puno priznanje i poštovanje.

Treba li da kažem koju i o vrlinama žena što će otsad živeti kao **udovice**, kratkom napomenom nagovestiću sve: biće velika slava za vas ako ostanete verne zadatku koje vam je priroda odredila, i ako o vama, ticalo se hvale ili prekora, među muškarcima bude što manje govora.

I tako sam i ja, kako zakon iziskuje, u svojoj besedi rekao ono što mišljah da će koristiti. Našim pokojnicima odane su, evo, počasti delom, a njihovu decu otsad pa sve dok odrastu vaspitaće država o svom trošku, namenjujući time i ovim pokojnicima i njihovim naslednicima koristan poredni venac kao nagradu. Jer gde se vrlini daju najveće nagrade, tu niču i najbolji građani.

A sada, kad svak svojim učini još poslednju poštu suzama, razidite se svojim kućama.